Назар Эшонқул

ГЎР ЎҒЛИ
ёхуд
ҲАЁТ СУВИ

(Роман)

Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи
Тошкент – 2018

УЎК 821. 512. 133–3
КБК 84 (5Ў)6
Э 99

Эшонқул, Назар.
Гўр ўғли ёхуд ҳаёт суви: роман/Н.Эшонқул. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2018. – 304 б.

Муаллифдан:

Ушбу романга ***(асл номи «Лаҳад»)*** *90-йилларнинг бошида сўнгги нуқта қўйилган эди. Шу сабабли ундан деворларини зах босган, қулаш арафасига келиб қолган, инсоннинг ботиний қувватини сўриш эвазига яшаган тузумнинг бадбўй ҳидлари анқиб турибди. Ўтган йиллар давомида мен асарни фақат таҳрир қилиш билан шуғулландим, холос. Неча бор уринмай, уни қайта ёзиш, воқеликни бошқа изга солишга кучим етмади. Ўтган йиллар ичида роман сифатида ўзини оқламайди деб, ичидаги баъзи бир бобларни мустақил ҳикоя сифатида эълон ҳам қилдим. Узоқ иккиланишлардан сўнг уни қай тарзда яралган бўлса, ўша ҳолатда қолгани маъқул, деган хулосага келдим. Ўзининг тириклигини, мавжудлигини исботлаб беролмаган, инсоннинг тириклиги ва мавжудлигини тан олмаган, инсонийлик шаън ва ғururини хўрлаш ва ҳақоратлаш эвазига яшаган мустабид тузумдан чиқариладиган кичик бир сабоқ бўлиб қолиши учунгина уни барибир эълон қилишга жазм этдим.*

УЎК 821. 512. 133–3
КБК 84 (5Ў)6

© Назар Эшонқул
© Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2018

ISBN 978-9943-03-939-1

«Айтсам етгаймикин, энажон, зорим,
Юракда ғамим кўп, ичда зангларим!...»

Гўрўғли монологи
«Гўрўғлининг туғилиши» достонидан.

«... ҳаёт сувин излаб ўтди Гилгамиш»

«Гилгамиш» достонидан.

1. ХАБАР

Н. ни янги лавозимга тавсия қилишди. Буни ўзи ҳам кутмаганди. Тўғрироғи, Н. бунчалик тез тавсия қилишади, деб ўйламаганди. У вазифасига кўра, хонада шифтгача тахлаб ташланган ҳужжатларни титиб ўтирар экан, унга раҳбарнинг қабулига кириш зарурлиги ҳақида қўнғироқ қилишди. Н. хабарни эшитиб, бир зум анграйиб қолди. У шунча йил ишлаб, ақалли бирон марта раҳбарнинг қабулида бўлмаганди. У кийимларини тўғрилаган, сочларини тузатган бўлди. Лекин соқоли бир оз ўсган эди. Сартарошга боришдан бошқа иложи қолмади. Сартарошхона бинонинг пастки қаватидаги бир бурчакда жойлашганди. Н.дан олдин икки киши бор эди, уни кўриб, негадир типирчилаб қолишди. Умуман, буларнинг безовта бўлишига ҳеч қандай асос йўқ эди. Лавозимлари ҳам Н. билан бир хил, бироқ иккала ходим ҳам Н.га алоҳида эҳтиром билан муомала қила бошлашди.

– Раҳбар ҳар куни ҳам, ҳар кимни ҳам қабул қилавермайди, навбатсиз оҳорланиб-тартибланишингиз мумкин, бизга ҳали йўл бўлсин, – иккаласи ҳам Н.ни ўтирғизишга жой тополмасди. Ҳатто биттаси курсини енги билан артиб, унга Н.ни таклиф қилди. Н. ўзини ноқулай сеза бошлади. Негадир бирдан ҳамманинг эътиборига тушиб қолгандай эди. Иккита ҳамкасби ундан кўз узмай, маҳлиё бўлиб туришар, юзларида эҳтиром балқир, гўё унга қараб, кўзлари тўймаётгандай эди. Сартарош ҳам унга алоҳида хизмат қилишга киришди. Юзига кўпик сурар экан, Н.дан

узр сўраб қўяр, қизариб-бўзариб кетганди. Унинг ҳаяжонланаётгани билиниб турарди.

– Раҳбар синчков одам, – деди сартарош унга соқолини қиртишлаётганда. – Орасталикни яхши кўради. Ўзи ҳар куни икки марта соқол олдиришга чақиради. Айнан бугун чақиришининг ҳам хосияти бор.

Навбатда турган иккита ходим бу фикрга сўзсиз қўшилгандай, бараварига бош ирғаб тасдиқлашди.

Н. сартарошхона эшигидан ўзига қараб мўралаб ўтирган яна бир нечта ҳамкасбини кўрди. Улар қандайдир қизиқ томоша кўришга келгандай бир-бирини итариб, суриб, хонага мўралашарди. Сартарош уларга «Бу ерда маймун ўйнатаяптими?» деб бақириб бергач ҳам тарқашмади. Улар соч-соқол олдиришга келганларга ўхшамасди. Ҳаммаси бирдан катта ютуқ эгасига айланган бахтли одамни томоша қилишгандек, Н.ни бир кўриб қолиш учун бу ерга йиғилишгани кўриниб турарди.

– Фақат сизлар билан эмас, биз билан ҳам гаплашсин, – деди у ердагилардан биттаси. – Бизга ҳам юқсин, деб келдик.

Ичкаридаги ходимлар ҳозир остонада турганлар тортиб олишадигандек, тагларидаги курсиларини икки қўллаб ушлаб олишди ва бараварига чийиллашди:

– Эртароқ ҳаракат қилиш керак эди. Югурганники эмас, буюрганники.

Остонадагилар бу гапга эътироз билдира бошлашди. Биттаси «Мен олдинроқ билувдим, лекин сал кеч қолдим, агар соқолимни эрталаб олмаганимда, ҳозир сизларнинг ўринларингда бўлардим», деди тумшайиб.

Н. энди ўзини ноқулай сеза бошлади. Тўғри, раҳбар ҳамиша ҳам ҳаммани қабул қилавермайди, айниқса, Н.га ўхшаган лавозимдагиларни. Аммо қабул қилишини ҳам фавқулодда ҳодиса, деб бўлмайди. Гапнинг сирасини айтганда, остонада ўзини кўриш талашиб туришга арзийдиган янгиликмас. Бу бориб турган майнавозчиликнинг

ўзи. Бундан ташқари, улар Н.га фикрини бир жойга тўплаб олишга, демак, раҳбарнинг саволларига аниқ жавоб беришига халақит беришаяпти. Лекин бу гапларни айтиб, улар билан баҳслашиб ўтиришга вақти йўқ эди. Мабодо, уларга шу ёқаркан, билганларини қилишсин.

Н. хонасига қайтиб келиб, ўзини яна ойнага солди. Нимадир етишмаётгандай эди.

– Ичингизда дуо ўқиб олинг, – деди унинг бир оз бесаранжом бўлаётганини сезган хонадоши. Унинг овозидан ҳасад қилаётгани билиниб турарди, лекин айни пайтда Н.га ўзини жуда яқин олиб, эски қадрдонлардек тутаётган эди.

Н. бундай пайтда ўзини қандай тутиш кераклигини билмасди. Шунинг учун бош ирғаб қўя қолди. Ҳамкасби ҳасади келаётганини билдирмасликка тиришар, шунинг учун Н.нинг бўйинбоғларини тўғирлаб, елкасидаги чангларни қоқиб қўяр, раҳбарнинг олдига кирганда ўзини қандай тутиш кераклиги ҳақида йўл-йўриқ кўрсатарди.

– Раҳбарнинг олдига кирганда, ўзингизни жуда сипо тутинг, яна ҳар нарсаларни, айниқса, иш билан боғлиқ муаммоларни гапирманг. Аксинча, ҳамма иш режадагидай ва ҳатто жуда яхши кетаётганини, ишлаш учун барча шароитлар яратилганини айтинг. Раҳбар қўл остидагилар ўзини мақташини ёқтиради. Кейин ҳар қандай саволга қисқа ва лўнда жавоб беринг. Ҳар бир гапингизда раҳбардан бутун идора миннатдор экани, ялпи эҳтиромимиз билиниб турсин. Сизни синаш учун савол бериб ҳам қолиши, турли масалалар юзасидан фикрингизни сўраши мумкин. Шундай пайтда, айниқса, ҳушёр бўлинг. Яхшиси, ўзингизга тааллуқли масалалар ҳақида гапирсангиз, кифоя. Шунда ҳам аниқ жавоб берманг. Жавобингиз турлича изоҳланишга ўрин қолдирсин. Чунки раҳбар сиздан қай маънода жавоб кутаётганини билмайсиз.

Н. ҳамхонасига ўзини айнан у айтгандай тутишга ваъда бериб, кўнглини тинчитди.

Н. қабулхонага чиққанда, котиба ойнага қараб ўзига оро бериб ўтирарди: Н.га ўгирилиб ҳам қарамади. Н. унинг ўзини бамайлихотир тутишидан шу ерда бўлиб туришим зарур экан, деб ўйлади. Одатда қабулхонага раҳбарнинг имзоси керак бўлган ва танишиши шарт ҳужжатларни олиб кириб туришар, ҳамма ҳам юрак бетлаб киравермасди. Котиба ҳамон пардоз қилишда давом этарди. Қабулхона икки бўлмадан иборат эди. Биринчи бўлмада катта эшик ёнига курсилар териб қўйилган, бундан ташқари, хийла катта, икки киши ҳам ётса бўладиган, кирган одамни ётишга ундайдиган суянчиғи баланд махфил турар, унинг бир ёнбошига раҳбарникими ёки котибаникими, ювиниш пайти кийиладиган халат ташлаб қўйилганди. Узун ва виқорли қўшқанотли эшик ёпиқ турарди. Демак, ёрдамчи ҳам шу ерда. Эшик ёрдамчининг хонасига олиб чиқади, деб тушунтирганди сартарош. Ундан кейин раҳбарнинг хонасига кирилади. Котиба эса келди-кетдини белгилаб турувчи шунчаки ходима. Раҳбар билан боғлиқ ишларнинг ҳаммаси ёрдамчиси орқали битади. Агар ёрдамчи Н.ни таклиф қилибдими, демак, раҳбарнинг қабул қилиши аниқ. Хонанинг ҳавоси бўғиқ, устига-устак упаэлик, атир ҳиди келиб турарди. Бу бўлма қабулхонадан кўра ҳар қандай маҳал ҳар қандай эркакни қабул қилишга муштоқ турган аёлнинг ётоғига ўхшарди. Деворда эса турли жадваллар, идоранинг турли бўлим ва шуъбаларининг телефон рақамлари, яна Н. тушунмайдиган қандайдир ёзувли устунлар бор эди. Ёрдамчи эшигининг рўпарасидаги ойна билан тўсилган, эшиги очиқ иккинчи бўлма эса ойнаванд залга ўхшаган ярим очиқ, болахона шаклидаги хона эди. Н. котибанинг пардоз қилаётгани учун қаршисида ўтириш ноқулай эди: бошқа хонага чиқиб турди. Мабодо ёрдамчи таклиф қилган экан, котиба ҳам огоҳлантирилган. У хоҳлаган пайти Н.ни ичкарига таклиф қилиб қолиши мумкин. Н. катта ойна тўсин олдига бориб, кўчани кузата бошлади. Қабулхонага турли

одамлар ўз ишлари билан кириб-чиқиб турар, баъзилари Н.ни таниб, ўша ердан салом беришар, баъзилари у билан келиб қуюқ кўришар, гарчи раҳбар чақиргани ҳақидаги хабарни фақат ўзи эшитган, дастакни шахсан унинг ўзи олган бўлса-да, бу гапдан кўпчиликнинг хабари борга ўхшарди. Н. уларнинг раҳбар ўзини нима мақсадда чақиргани ҳақидаги саволларига жавобан елка қисиб қўяр, улар эса унга омад тилашарди. Н. фақат шундагина раҳбарнинг олдига кириб-чиқиш нечоғли обрў эканлигини ҳис қилди. Ҳатто котибага ҳужжат олиб кирган бир-иккита танишлари раҳбарнинг олдига кирса, ўзларининг муаммоларини, хусусан, бир хонали уйда бутун бошли саккиз нафар оила тиқилиб яшаётганини, кекса ходимларга эътибор камайиб кетганини, мабодо раҳбарининг номига қайнонасидан шикоят келса, ишонмаслигини, қайнонасининг ўзи қариб, эсини еб қўйгани ва ҳоказоларни шипшитиб қўйишни тайинлашди. Н. бунча гапни раҳбарга бирданига қандай айтишни тасаввур қилолмаган бўлса ҳам уларнинг сазасини ўлдирмаслик учун ваъда берди. Бошқалар ҳам ўз дардларини айтмасин деб, Н. энди ойнага юзини қўйиб, кириб-чиқаётганларга орқасини қилиб олди. Ташқарида, идора олдидаги чархпалакни икки бола ҳадеб айлантиришга уриниб, лойга ботган пойафзаллари билан чираниб, силкитишар, лекин паррак жойидан ҳам қўзғалмас, ўртоғи бўлса керак, яна бир бола уларга қараб ишшайиб турарди. У иккита болага қараб, кўрсаткич бармоғини чаккасида айлантириб, масхара ҳам қилиб қўйди. Икки бола эса, паррак устига чиқиб сакрашди, уни суриб-силкитишди, уддасидан чиқишолмади. Паррак сал ғимирлаб, яна жойига қайтиб келарди. Н. ишга келганидан бери бу чархпалакнинг айланганини эслолмасди. Ҳозир-ку, айни қиш, анҳорда сув йўқ. Сув тўлиб оққанда ҳам бу чархпалак барибир айланмайди. Уни ким қурган бўлса, парракларини темирдан ясаб, оғир қилиб юборган. Касбдошлари ҳазиллашиб, «Бу чархпалак бизнинг идора-

га ўхшайди, агар бир айланса, ҳамма нарсани ямлаб ютади», дейишарди. Болалар парракни айлантиришга кучлари етмаслигини англашдими, нари кетишди. Учинчи бола эса янаям ғолибона ишшайиб олди. Унинг хатти-ҳаракатида менинг айтганим бўлдими, дегандай ифода бор эди. Ҳаво рутубатли, авзойи бузуқ, қор секингина учқунлаб турар, шаҳар тўзон остида қолгандай эди. Н.нинг хаёлига яхшиям пальтомни кийиб келганман деган ўй ўрмалади. Агар кечагига ўхшаб костюмда келганда шамоллаб қолиши ҳеч гап эмасди. Ҳаво кутилмаганда айниб, бирдан қиш ҳавоси кириб келгандай эди. Узоқлашиб кетаётган болаларга қараб турар экан, негадир ташқарида ўзининг ойнадан қараб турганини кўрган йўловчилар ҳам унга тикилиб ўтишаётгандай туюлди. Аввалига қараб ўтаётганлар идоранинг ходимлари деб ўйлади, лекин синчиклаб қараб, улар мутлақо бегона одамлар эканини билди. Мутлақо бегоналар ҳам унга қўл силкиб қўйишар, узоқдан туриб, омад тилашарди. Уни таниб қолишдими, бирпасда дераза тагида бир тўда одам пайдо бўлди. Улар бир-бирларига қўли билан Н.ни кўрсатишар, нималардир деб баҳслашишар, Н.га эса икки қўлини кўтариб, силкиб қўйишарди. Н. Раҳбарнинг қабул қилиши ҳақидаги хабар бирдан ўзини машҳур қилиб юборганидан бир оз ажабланса ҳам, жамоадошларининг эътиборига тушиш ўзига ёқаётганди.

Шу пайт уни елкасидан кимдир туртди. Н. ҳансираш овозини эшитиб, орқасига ўгирилди. Бу идора қоровули эди. У узоқ масофадан чопиб келгандай ҳансирар, юзларини кир рўмолчаси билан артарди.

– Яхшиям ҳали кирмабсиз, – деди у ҳансираганча, – эшитиб, шунча қаватга югуриб чиқдим.

– Менда бирон зарур ишингиз борми? – сўради Н.

– Бор, – деди қоровул. – Бутун умидим сиздан. Раҳбар сизни қабул қилса, менинг масаламни ҳам бир эслатинг.

Н. қоровулни ҳурмат қиларди. Лекин ҳали ўзи нега чақирилганини билмай туриб, бунча одамнинг масаласи-

ни раҳбарга биратўла қандай айтаман, деган бир ўй уни ташвишга солиб турарди.

– Сиз эслатсангиз бўлди, раҳбарнинг ўзи дарров гап нимадалигини тушунади, – деди Н.нинг йўқ деб қолишидан чўчиб. – Ўзи икки йил олдин ваъда берган, менга фақат эслатсангиз бўлди, ҳал бўлади деган.

Н. раҳбар қоровулга қандай ва нима иш юзасидан ваъда берганини тўлиқ англолмади. Ҳатто бир оз жаҳли ҳам чиқди, бир оз аччиқланиб соатига қаради. Раҳбар уни ярим соат бурун қабул қилиши керак эди. У белгиланган вақтдан беш дақиқа олдин чиққанди. «Мана, ўзлари бошлаб беришади тартибсизликни», деб ўйлади ичида. У қоровулнинг ҳансирашларидан бир илож қилиб қутулиб, жаҳл билан котибанинг олдига борди. Котиба энди тирноқ бўяб ўтирарди.

– Мени ярим саот олдин қабул қилишлари керак эди, – деди у бир оз зардали овозда бу ер пардозхона эмас, дегандай. Котиба аввалига унга ҳайрон бўлиб қаради, кейин шошиб қолди-да, пардоз анжомларини йиғиштириб:

– Қачон? Ким айтди сизга?– деб сўради.

Н. ўзига ким қўнғироқ қилганини ва раҳбар кутаётганини яна бир марта қайтарди. У иложи борича котибага бирон гап айтиб юбориб, муносабати совишидан хавотирланиб, босиқ оҳангда, дона-дона қилиб такрорлади. Котибанинг ранги энди батамом оқариб кетди. У шошганча кимгадир қўнғироқ қилди. Кейин олдидаги рўйхатга қаради. У икки-уч марта рўйхатни ўқиб бўлгач, ўзига келди.

– Сизни чақиришгани ҳақида менда ҳеч қандай маълумот йўқ, – деди у. Бояги титраб кетган овоздан асар ҳам қолмаган, аксинча, у анча зарда билан гапирди.

– Сиз яхшилаб эсланг, қайта кўринг, менга ярим соат олдин раҳбар билан учрашишим шартлиги айтилган эди, – деди бир оз писанда билан «мен бекорга бу ерга келдимми» деган оҳангда. Котиба яна бир марта рўйхатни ўқиб чиқди. Н. ҳам кўз қирини ташлаб турди – ким билади, бу

кўзи ўйнаб турадиган котиба ҳали ўқишни билармикин? Лекин котибанинг қўлидаги рўйхатда унинг номи йўқ эди. Бунга ўзи ҳам амин бўлди. Бу ерда четдан келадиган учта одамнинг исми-шарифи турар, идоранинг ўзидан ҳеч кимнинг номи қайд этилмаган эди. Шунда бирдан даҳлизда гувуллаган товуш эшитиб, Н. орқасига ўгирилди. Боя сартарошхона останасида турган ҳамкасблари энди даҳлизда, қабулхонага бош суқиб қараб туришар ва Н.ни раҳбар қабул қиладиган рўйхатда йўқлиги уларни довдиратиб қўйганди.

– Ҳали рўйхатда ҳам йўқ экан-у, бунинг катта кетишини қаранглар, – деди биттаси ниҳоят гувуллаш босилгач. – Мени раҳбар чақирди деб обрў олмоқчи бўлибди-да ҳали...

Н. уларнинг биронтасига ўзини раҳбар чақиргани ҳақида гапирмаганди. Шунинг учун уларга эътироз билдириш учун бурилди. Бироқ шу пайт ёрдамчи хонасининг эшиги зарб билан очилди. У ердан узун бўйли, ўта жиддий кийинган йигит кўринди. Бу ёрдамчи эди.

– Нима шовқин? – деди у жаҳл билан. Шундай деб бир даҳлиздагиларга, бир котибага ва табиийки, Н.га ҳайрон бўлиб қаради. Даҳлизга бирдан сув қуйгандек жимлик чўкди. Котиба унга Н.нинг гапини айтди. Ёрдамчи бу хабарни эшитиб, бир оз ажабланиб, Н.га қаради. Унинг юзида ҳам бир зум довдираш пайдо бўлди. Раҳбар чақирган ходимни қандай қилиб ярим соатдан бери ушлаб туриш мумкин? Лекин котиба гапини яна давом эттирди, нақ қулоғига бориб, афтидан, рўйхатда йўқлигини айтди. Ёрдамчи яна жиддий қиёфага кирди ва котиба узатган рўйхатни бир кўзини қисиброқ ўқиб чиқди.

– Менга шахсан сизнинг номингиздан раҳбар чақирганини маълум қилишди, – деди Н. унинг ўзига савол назари билан қараётганига жавобан.

Энди табиийки, ёрдамчининг ўзи ажабланди. Бу идорада ҳали ҳеч ким ёрдамчининг номидан ходимни раҳбар

KITOBXON
BILIMLAR XAZINABONI

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to‘liq versiyasi https://kitobxon.com/oz/asar/4604 saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси https://kitobxon.com/uz/asar/4604 сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию можно найти на сайте https://kitobxon.com/ru/asar/4604